

SÜLEYMAN ÇELEBİ’NİN MEVLİD’İ ÜZERİNE
Thoughts on Mawlid of Sulaiman Chalaby**Soner AKDAĞ*****ÖZET**

Süleyman Çelebi (1351–1422) tarafından kaleme alınan bu eser, halk arasında genellikle *Mevlid* olarak bilinir. *Mevlid* türünün en güzel örneklerinden biri olan bu çok kıymetli eser, Hicrî 812 ve Milâdî 1409 tarihlerinde yazılmıştır. Birçok Batı ve Doğu diline de çevirilen ve Müslümanların birtakım özel merasimlerinde güzel sesli şahıslar tarafından musiki eşliğinde icra edilen eserin orijinal adı *Vesîletü'n-Necât*'tir.

Anahtar Kelimeler: Süleyman Çelebi, Mevlid, Vesîletü'n-Necât, Mesnevî.

ABSTRACT

This work written by **Sulaiman Chalaby** (1351–1422) is commonly known as *Mawlid*. Being one of the best types of *Mawlid*, this precious masterpiece is written in A.D. 1409 (or 812 of the Hegira) . It's translated to many Western and Eastern languages. In some private occasions and ceremonies it's being performed by someone with a beautiful voice and talent. The original name of this masterpiece is *Wasîlat al-Najât*.

Key Words: Sulaiman Chalaby, Mawlid, Wasîlat al-Najât, Mathnawy.

Giriş

İslâm dairesi içerisine dâhil olan her bir kavim, İslâm'dan önceki gelenek ve göreneklerini tamamıyla unutmamakla ve İslâm sonrası müesseselerin birçoğunda onların tesirlerini az çok saklamakla birlikte, ortak İslâm medeniyetinin tesirlerinden kurtulamamış ve İslâm medeniyetinin umumî hatlarını her zaman muhafaza etmiştir.

İslâm düşüncesi, kendi bünyesine sonradan dâhil olan her milletin üzerinde etkili olduğu gibi Türk milletinin de fikrî, siyasî ve içtimaî yapısı üzerinde tesir oluşturmuştur. İslâm medeniyeti; Türk milletinin yalnızca fikrî, siyasî ve içtimaî yapısı üzerinde etkili olmakla kalmamış, normal olarak, Türk

* Araştırmacı-Yazar

milletinin edebî yapısına da tesir etmiştir. Bu tesir, özellikle de klâsik Türk edebiyatı sahasında açıkça müşahede edilir. İslâm din ve medeniyetinin Türk edebiyatı üzerindeki tesirinin ne kadar büyük olduğunu anlamak için, Türk edebiyatının şubelerinden biri olan *İslâmî Türk Edebiyatı* sahasının varlığını bilmek kâfidir.

İşte bu büyük ve zengin medeniyetin tesiri altında vücuda getirilen en mühim eserlerden biri de, **Süleyman Çelebi**'nin (1351–1422) halk tarafından daha çok “*Mevlit*” olarak bilinen ve asıl ismi “*Vesiletü'n-Necât*” olan mesnevîsidir. Bu kıymetli eserin *Türkçe, Arapça, Farsça, Arnavutça, Boşnakça* ve *Rumca* olan¹ ve her biri *Fatih, Lâleli, Süleymaniye, Saliha Hatun, Millet, Nuruosmaniye* ve *Köprülü* kütüphanelerinde muhafaza edilen birçok yazma nüshası² mevcut olmakla birlikte bu nüshalardan istifade edilerek hazırlanan birçok modern neşri de bulunmaktadır.³ Ayrıca bu çok kıymetli eser, yazıldığı ilk günden zamanımıza kadar, güzel sesli hâfız ve mevlithanlar tarafından çeşitli meclis ve merâsimlerde, değişik musiki makamları eşliğinde asırlardan beri icra edilmektedir.

Mesnevî nazım şekliyle kaleme alınan bu çok meşhur eser hakkında bilgi vermeden önce “*Mesnevî*” nazım şekli ve genel olarak “*Mevlid*” mefhumu üzerinde durmanın çok daha faydalı olacağı kanaatindeyiz.

A. Kısaca “*Mesnevî*” Nazım Şekli ve Bu Şeklin Tarihî Gelişimi

Aslı Arapça olmasına rağmen bu dilde kullanılmayan “*mesnevî*” kelimesi, lügat anlamı itibariyle “*ikişer ikişer, ikili*” manasını ihtiva eder.⁴ Edebiyat âlimlerinin tarifine göre ise mesnevî, *her beyti başlı başına kafiyeli olan nazım şeklidir*. Mesnevî nazım şeklinin İran edebiyatında doğup oradan Arap ve Türk edebiyatlarına geçmiş olduğu söylenirse de, Arap edebiyatında *mesnevî*

¹ Muhtelif dillerde yazılan mevlidlerle ilgili malumat için bkz. M. Tayyib Okiç, “Çeşitli Dillerde Mevlidler”, *Atatürk Ünv. İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, Erzurum, 1976, sy. I, s. 17–24.

² Nüshalarla ilgili bilgi için bkz. Necla Pekolcay, “Süleyman Çelebi'nin Mevlid'inin Nüshaları”, *Türk Dili Dergisi*, TDK Yay., Ankara, 1954, c. III, sy. 30, s. 319–322.

³ Çeşitli araştırmacı ve müellifler tarafından hazırlanıp ilim camiasının istifadesine sunulan mevlit metinlerinden bazıları ve hazırlayanları şunlardır: Ahmed Ateş, *Vesiletü'n-Necât Mevlid*, TDK Yay., Ankara 1954; Tahir Alangu, *Mevlid*, Yedi Tepe Yay., İstanbul 1958; Faruk Kadri Timurtaş, *Mevlid*, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 1970-1980. Mevlit konusunda yapılan en önemli araştırmalardan biri de Necla Pekolcay tarafından hazırlanan doktora tezidir. Bkz. Necla Pekolcay, *Mevlid*, Dergâh Yay., İstanbul 1992.

⁴ Halûk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yay., İstanbul 2002, s. 59; Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yay., Ankara 1999, s. 167.

karşılığı olarak kullanılan *müzdevicenin* tarihi daha eskilere uzanır.⁵ **Velîd b. Yezîd** (hilâfeti: 125–126/743–744)’in bu tarzda söylemiş olduğu 19 beyitlik bir hutbesinin var oluşu da az önce söylediklerimizi teyit eder mahiyettedir.⁶ Ancak bütün bu söylediklerimize karşın kaynaklar; mesnevî nazım şeklinin, Arap edebiyatına **Hârûn Reşîd** döneminde İran asıllı **Ebân b. Abdülhamîd el-Lâhikî** (öl. 200/815)’nin, Pehlevîceden Arap diline tercüme ettiği ve başta 14.000 beyit olduğu rivayet edilen “*Kelîle ve Dimne*“ adlı çeviriyle geçtiğini ifade ederler.⁷

Türk edebiyatında mesnevî nazım şeklinin başlangıcı, XI. yüzyılda **Yusuf Has Hâcib** (öl. 1077) tarafından kaleme alınmış olan *Kutadgu Bilig* adlı esere tesadüf eder.⁸ Mütেকârib bahrinin⁹ “*faûlün / faûlün / faûlün / faûl*” kalıbıyla kaleme alınan bu eser, 1069–1070 yılları arasında yazılmıştır. Tamamı 6645 beyit olan bu mesnevî, **Tabgaç Buğra Han**’a sunulmuş olup iyi bir devlet adamının hangi özelliklere sahip olması gerektiği gibi mevzulardan bahseden öğretici bir eserdir.¹⁰

Mesnevî nazım şeklinin Türk edebiyatına girişinden sonra birçok Türk şair, bu türde örnekler vermişlerdir. Bunlar arasında XIII. yüzyılda **Mevlâna Celâleddin Rumî** (öl. 1273)’nin *Mesnevî-i Manevî’si*¹¹ ve aynı asrın sonlarına doğru **Şeyyad Hamza** tarafından kaleme alınan *Yûsuf u Züleyhâ*¹² adlı mesnevî, XIV. yüzyılda **Kutb**’un *Hüsrev ü Şîrîn*’i ve **Yûnus Emre** (öl.1320–21)’nin *Risâletü’n-Nushiyye*’si¹³, XV. yüzyılda **Ahmed-i Dâî**’nin *Çengnâme*’si¹⁴ ve

⁵ Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İ.Ü.E.F. Yay., İstanbul 1973, s. 69.

⁶ A.g.e., a.y.

⁷ Halûk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 60; Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, s. 68–69.

⁸ Adı, “*kutlu olma bilgisi*” anlamına gelen bu eserin birkaç nüshası vardır. Bunlardan biri, ünlü Rus oryantalist Wilhelm Radloff (1837–1918) tarafından Viyana’da bulunan Herat nüshasıdır ki, bu nüshanın bir tıpkıbasımı Türk Dil Kurumu aracılığıyla yapılmıştır. Aynı kurum, mezkûr eserin, Mısır Hidiv Kütüphanesi’nde bulunan başka bir nüshasının da basımını gerçekleştirmiş bulunuyor. Ayrıca eserin Fergana’da istinsah edilmiş olan başka bir nüshası da Reşit Rahmeti Arat tarafından bulunmuş ve bir tıpkıbasımı yine Türk Dil Kurumu aracılığıyla yapılmıştır.

⁹ Mütেকârib bahri hakkında geniş bilgi için bkz. Halûk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 269 v.d.

¹⁰ *Kutadgu Bilig* hakkında geniş bilgi için bkz. Reşit Rahmeti Arat, *Kutadgu Bilig*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1947. (Arat’ın kitaba yazdığı kıymetli mukaddime).

¹¹ Bu eserin Doğu ve Batı dillerinde birçok tercüme ve şerhi bulunduğundan herhangi birine işaret etme lüzumu görmedik.

¹² Eserin bir tıpkıbasımı Türk Dil Kurumu tarafından aynı adla yapılmış ve basımı 1946’da gerçekleştirilmiştir.

¹³ Bu eserin sadeleştirme ve notlarla güzel bir baskısı, Umay Günay ve Osman Horata tarafından hazırlanmış ve neşri Türkiye Diyanet Vakfı aracılığıyla 1994’te gerçekleştirilmiştir.

Süleyman Çelebi (öl.1421–22)'nin *Vesiletü'n-Necât*'i¹⁵, XVI. yüzyılda **Fuzûlî** (öl.1556)'nin *Leylâ vü Mecnûn*'u¹⁶ ve **Taşlıcalı Yahya Bey** (öl.1582)'in *Yûsuf u Züleyhâ*'sı¹⁷, XVII. yüzyılda **Nâbî** (öl.1712)'nin *Hayriyye*'si ve **Sâbit**'in *Zafernâme*'si, XVIII. yüzyılda **Şeyh Gâlib** (öl.1799)'in *Hüsn ü Aşk*'i¹⁸ ve **Sünbülzâde Vehbi** (öl. 1809–10)'nin *Lutfiyye*'si, XIX. yüzyılda mesnevî nazım şeklinin son şairi olarak kabul edilen **İzzet Molla** (öl. 1829)'nın *Mihnet-i Keşân* ve *Gülşen-i Aşk* adlı eserleri anılmaya değerdir.

Mesnevîlerde genellikle şöyle bir sıralamaya yer verilir: İlkin genellikle kaside şeklinde kaleme alınmış tevhit ve münacat, sonra **Hz. Muhammed** (s.a.v.) ve Dört Halife için söylenmiş naatlar, bundan sonra mesnevînin kendisine sunulduğu zevata övgü, daha sonra “*Sebeb-i Nazm-ı Kitâb*” başlığı altında eserin yazılma nedeni ve en sonunda da eserin asıl konusu.

Mesnevînin asıl konusu tek parça hâlinde değil, fasıl fasıl ve ayrı başlıklar altında verilir. Bu başlıklar, çoğunlukla Farsça olmakla beraber bazen Türkçe olarak da ifade edilir. Son olarak Türk şairlerin, mezkûr nazım şeklinde, ünü dünyaya yayılmış çok başarılı ve kıymetli eserler vermiş olduklarını bir kez daha ifade etmekle bu başlığı nihayete erdirmiş olalım.¹⁹

¹⁴ Eserin bir tıpkıbasımı, İsmail Hikmet Ertaylan tarafından gerçekleştirilmiş bulunuyor (Bkz. İsmail Hikmet Ertaylan, *Ahmed-i Dâ'î Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1952).

¹⁵ Bu eserin modern baskılarına daha önce işaret edildi (Bkz. Dipnot: 3).

¹⁶ Eserin birçok yeni baskısı vardır. Bunlardan Hüseyin Ayan tarafından 1981'de gerçekleştirilen yayın ile Necmettin Halil Onan tarafından 1955'te gerçekleştirilen yayın özellikle anmaya değer.

¹⁷ Eserin bir tenkitli basımı, doçentlik tezi olarak Mehmet Çavuşoğlu tarafından İstanbul'da 1979 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Ayrıca mezkûr eser, ünlü şair Vasfî Mahir Kocatürk tarafından da “*Yûsufu Zeliha*” adıyla 1944'te İstanbul'da neşredilmiştir.

¹⁸ Bu eserin de birçok modern baskısı mevcuttur. Bunlardan Abdülbaki Gölpınarlı tarafından 1968'de İstanbul'da yapılan çalışmayla Orhan Okay ve Hüseyin Ayan tarafından 1975'te İstanbul'da gerçekleştirilen müşterek çalışmaya işaretle iktifa edelim.

¹⁹ Asıl konumuz mesnevî nazım şekli olmadığından, sadece *Vesiletü'n-Necât*'ın nazım şeklini tanıtmaya yönelik olarak vermiş olduğumuz bu bilgileri, kısa ve yüzeysel tutmakta bir sakınca görmedik. Mesnevî nazım şekli hakkında geniş bilgi için bkz. Amil Çelebioğlu, *Türk Edebiyatı'nda Mesnevi / (XV. yy.'a kadar)*, Kitabevi Yay., İstanbul, 1999; Ahmed Ateş, “Mesnevî”, *İslâm Ansiklopedisi*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1979, c. VIII, s. 127–133; İsmail Ünver, “Mesnevi (Türk Edebiyatı)”, *TDV, İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, 2004, c. XXIX, s. 322–324; Muallim Nâci, *İstulâhât-ı Edebiyye*, haz. M. A. Yekta Saraç, Risale Yay., İstanbul, 1996, s. 120–121.

B. Mevlid Mefhûmu**I. Mevlid Kelimesinin Anlamı**

Arapça bir kelime olan “mevlid”, “vilâdet”²⁰ sözcüğünden türetilmiş olup çoğulu “mevâlid” dir. Bu sözcük, Arap dilinde umumî anlamda bir zaman ismi olarak “herhangi birinin doğduğu zaman”, bir mekân ismi olarak “herhangi birinin doğduğu yer” ve ayrıca “doğma, doğum” gibi anlamlar ifade ediyor olmakla birlikte hususî olarak **Hz. Muhammed** (s.a.v.)’in “doğduğu zaman”, “doğduğu yer” ve “doğumunu anlatan manzum eser” gibi anlamları da ihtiva eder.²¹

Bizim burada bu kelimedden kastımız ise, **Sultan Bayezid Han** (öl. 1403)’ın Divan-ı Hümayun imamı olan ve Bursa’da bulunan ünlü Ulu Cami’nin baş imamlık vazifesine memur edilen **Süleyman Çelebi** (1351–1422)’nin “*Vesiletü’n-Necât*” adlı mesnevîsidir.²² *Vesiletü’n-Necât*, Arapça bir tamlama olup “*Kurtuluş Vesilesi (Yolu)*” anlamına gelir. Müellif **Süleyman Çelebi**, mezkûr eserine her ne kadar bu ismi vermişse de halk, bu eseri “*Mevlid*” diye bilmiş ve öyle isimlendirmiştir. Eserin halk tarafından bu şekilde isimlendirilmesi, öyle sanıyoruz ki eserde bulunan “*Vilâdet*” bölümünün halk üzerindeki yoğun tesiriyle alakalıdır.

Hâl böyleyken, Anadolu’nun bazı yörelerinde bu kelime “*Mevlüd*” şeklinde telaffuz edilmektedir. Bu telaffuz biçiminin kelimedde bulunan “v” konsonantının tesiriyle husule gelmiş olması muhtemeldir. Böylece “v” konsonantının bir bakıma dudakların büzülmesinden dolayı meydana geliyor olması, kendisinden sonraki vokali etkilemiş ve yuvarlaklaştırmıştır. Fakat unutmamak gerekir ki “*Mevlüd*” kelimesi Arap dilinde “*doğmuş, çocuk, yeni doğmuş çocuk*” anlamlarına gelir ve esere isim olarak verilmesi hatadır.

²⁰ Türk dilinde “*velâdet*” şekli galat-ı meşhurdur.

²¹ Kelimenin anlamlarıyla ilgili olarak bkz. İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, nşr. Abdullah el-Alaylî, Lübnan, tsz., c. III, s. 980–81. Mevlid mefhumu, Mevlidin doğuşu ve gelişmesi ile ilgili olarak en yeni ve derli toplu bilgiler, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü öğretim üyelerinden Selami Bakırcı tarafından kaleme alınan “*Mevlid Doğuşu ve Gelişmesi*” adlı dikkate değer çalışmada verilmiş ve bu eser Akademik Araştırmalar Yayınları aracılığıyla 2003’te İstanbul’da neşredilmiştir. *Mevlid* konusunda geniş bilgi için ayrıca bkz. Hasan Aksoy, “Mevlid (Türk Edebiyatı)”, *TDV, İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, 2004, c. XXIX, s. 482–484.

²² Bu mesnevî hakkında bilgi için bkz. Abdülkadir Karahan, “Süleyman Çelebi’nin Mevlid’i”, *Türk Dili*, Ankara, 1954, c. III, sy. 34, s. 613–616.

II. *Mevlid*'in Yazılış Tarihi ve İsimlendirilmesi

Eser, Bursa'da kaleme alınmıştır ki, bu da Hicrî 812 ve Milâdî 1409 tarihlerine tekabül eder. Bütün bu bilgileri, eserde bulunan şu beyitten öğreniyoruz:

“Hem sekiz yüz on ikide târîhi
Bursa'da oldu tamâm bu ey aḫî”²³

Esere “*Vesîletü'n-Necât*” ismi bizzat müellif tarafından verilmiştir ki bunu da *Mevlid*'de bulunan şu beyitten anlamaktayız:

“İşbu kân-ı şehd ki şîrîndür dadı
Bil Vesîletü'n-Necât oldu adı”²⁴

Fuad Köprülü de *Mevlid*'in yazılış tarihine ve yerine işaret etmiş olduğu şu cümleleriyle eserin önemini dile getirir: “*Halk arasında okunmaya mahsus siyer kitaplarının en güzelini Süleyman Çelebi 812'de Bursa'da yazdı. Onun Mevlid manzûmesi asırlarca halk arasında okundu, hatta bestekârlar tarafından bestelendi. Her asırda ona birçok nazîre yazıldığı hâlde, ifadesindeki sadelik ve selâset, şâirin ilhâmındaki samimilik ve tabîlik, onu Türk edebiyatının bir şâheseri hâlinde asırlarca yaşattı.*”²⁵

III. *Mevlid*'in Bölümleri, Beyit Sayısı ve Vezni

Süleyman Çelebi; eserini, çeşitli bölümlere ayırmış ve *Münacat*, *Vilâdet*, *Risâlet*, *Miraç* ve *Rihlet* bölümleriyle İslâm peygamberi **Hz. Muhammed** (s.a.v.)'in hayatını, risâletini ve vefatını içli ve çok dokunaklı bir üslûpla dile getirmiştir. Eser, *Dua* bölümüyle sona ermiştir.

Müslüman halkın iç âleminde derin tesirler oluşturan bu kıymetli eser, aruzun “*fâilâtün / fâilâtün / fâilün*” kalıbıyla kaleme alınmıştır.

Mevlid-i Nebî diye de anılan bu büyük eserin beyit sayısı, **Halûk İpekten** tarafından 730²⁶ beyit olarak tespit edilmiştir. Lâkin eserin, yazılışından günümüze kadar geçen uzun zaman içinde bazı değişikliklere uğramış olması

²³ Süleyman Çelebi, *Mevlid* (haz. Necla Pekolcay), Dergâh Yay., İstanbul 1992, s. 168.

²⁴ A.g.e., a.y.

²⁵ M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yay., Ankara, 2003, s. 372.

²⁶ Halûk İpekten, a.g.e., s. 63.

muhtemel olduğundan beyit sayısı hakkında bu gibi kesin tespitlerde bulunmak kanaatimizce pek makul gözükmemektedir. Hem asırlardan beridir *Mevlid* metni içerisinde mütalaa edilen ve fakat **Ahmed Ateş** kanalıyla **Ahmed** adında bir şair tarafından yazıldığı tespit edilen²⁷ “*Merhaba*” faslı, *Mevlid* metnine girmiş muhtemel bazı ilâvelerin söz konusu olduğunu gösterir ki, bu da, eserin beyit sayısını vermede araştırmacıları ihtiyatlı olmaya davet ettiğimiz az önceki satırlarımızı teyit eder mahiyettedir.

IV. *Mevlid*'in Kaynakları ve Yazılma Sebebi

Mevlid metni içerisinde çeşitli fasıllar ve başlıklar altında anlatılanlar, bir bakıma İslâm ilimlerinden *Siyer-i Nebi*'nin inceleme alanı içerisine girer. Zira söz konusu eserin muhtevası, yüzeysel olarak bile incelense, eserin asıl konusunun, Peygamberimizin hayatının çeşitli safhaları olduğu görülür. Bu noktadan hareketle de **Süleyman Çelebi**'nin, *Mevlid* metnini hazırlarken kendinden önce oluşturulmuş olan zengin siyer literatürünü gözden geçirmiş olduğunu, en azından **İbn Hişâm** gibi müelliflerin *Sîret*'lerine müracaat ettiğini rahatlıkla ifade edebiliriz.

Bunun dışında **Veled Çelebi**²⁸ ve **Necla Pekolcay**²⁹ gibi çeşitli araştırmacılar ve diğer kaynaklar, *Mevlid* metninin kaynakları içerisinde **Âşık Paşa**'nın *Garîbnâme*'si ile **Darîr**'in *Siyerü'n-Nebi*'sini gösterirler³⁰. Ayrıca aynı araştırmacılar, **Darîr**'e ait olan mezkûr eserin, **Ebü'l-Hasan Bekri**'nin siyerinden tercüme olduğunu belirterek *Mevlid* kaynakları içerisine bu şahsın siyerini de dâhil ederler. **Süleyman Çelebi**, bu söylenenler dışında daha birçok eserden istifade ile eserini vücuda getirmiş olabilir. Lâkin her ne kadar bazı kitaplar, *Mevlid*'le aralarında kurulan kat'î alâkalarından dolayı esere mehzaz olarak gösterilebilirse de bu yapıtın asıl kaynakları, müellif tarafından belirtilmediğine göre asla bilinemez. Bu sebeple de çeşitli müelliflerin söz konusu ettiğimiz görüşleri, tahmin çerçevesi içerisinde mütalaa edilmelidir. Ayrıca **Ahmed Ateş**, **Süleyman Çelebi**'nin ünlü kıraat âlimi **İbnü'l-Cezerî** (öl. 833/1429) tarafından yazılan *Mevlidü'l-Kebîr* ya da *Urfu't-Ta'rîf bi'l-Mevlidi*'ş-

²⁷ Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 2001, c. 1, s. 486.

²⁸ Bkz. Veled Çelebi, “Süleyman Çelebi Mevlidi ve Mehazları”, *Hayat Mecmuası*, sy. 45 (6 Teşrinievvel 1927), s. 14–16.

²⁹ Bkz. Necla Pekolcay, *Mevlid*, s. 43 vd.

³⁰ Faruk Kadri Timurtaş, *Mevlid*, İstanbul, 1980, s. X.

Şerif adlı mevliden de etkilenmiş olabileceğini öne sürmektedir ki, bu iddiayı da diğerleri gibi kıymetli bir tahmin olarak değerlendirebiliriz.³¹

Vesiletü'n-Necât'ın yazılmasına sebep olan hadiseye gelince, bu vakıa gerçekten de çok ilgi çekicidir. Rivayete göre İranlı bir vâiz, **Süleyman Çelebi**'nin imamı bulunduğu Bursa Ulu Cami'nde cemaate vaaz ederken Bakara Suresi'nin 285. ayetini³² tefsirde hata etmiş ve “Hz. Muhammed ile Hz. İsa arasında fazilet açısından hiçbir fark görmediğini” ifade etmiştir. Bunun üzerine cemaat içerisinde bir Arap vâizi ikaz ederek aynı surenin 253. ayetini³³ hatırlatmış ve “İşte bu sebeple de Hz. Muhammed, her ne kadar nübüvvet vazifesi yönüyle Hz. İsa'ya denk olsa da fazilet ve üstünlük bakımından ondan daha yücedir!” ifadesini dillendirmiştir. İranlı vâiz ile Arap arasında cereyan eden bu hadise, nihayetinde vaizin yüksek makamlardan katline ferman alacak kadar ilerlemiş ve İranlı vâizin katliyle de sona ermiştir.

Yaşanan bu olayın yoğun tesiri altında kalan **Süleyman Çelebi** de, İslâm Peygamberinin diğer peygamberlerden daha yüce bir mevki işgal ettiğini ifade sadedinde başından beri tanıtmaya çalıştığımız meşhur eseri *Mevlid*'i kaleme almıştır.

Mevlid metni içerisinde yer alan şu beyitler, Peygamberimizin diğer peygamberlerden daha üstün olduğu düşüncesini açıkça beyan ederler:

“Enbiyānuñ şeksüz ol sultānidur
Cümlesinüñ cānı içre cānudur

Gerçi kim anlar daḥī mürsel dūrür
Lâkin Aḥmed ekmel ü efḍal durur

Zira efḍalliğa ol elyaḳ durur
Anı eyle bilmeyen aḥmaḳ durur

...
Şüretā gerçi Muḥammed soñ idi
İllā maʿnide ḳamūdan õñ idi”³⁴

³¹ Ahmed Ateş, *Vesiletü'n-Necât Mevlid*, TDK Yay., Ankara, 1954, s. 12 vd.

³² Meâli şöyledir: “...O'nun elçilerinden hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz...”

³³ Meâli şöyledir: “İşte o elçilerden kimini kiminden üstün kaldık...”

³⁴ Süleyman Çelebi, *a.g.e.*, s. 68 ve 71.

V. *Mevlid* Merasimleri

Tarih sahnesinde birçok muhtelif din mensubunun, din kurucuları ve büyükleri için çeşitli merasimler düzenledikleri ve bu merasimlerde muhtelif ayinî kutlamalar gerçekleştirerek kurbanlar adadıkları, ayrıca çeşitli türden ilâhîler söyledikleri bilinen bir gerçektir. Örneğin Hıristiyanlar, dinlerini tebliğ için görevlendirilen **Hız. İsa**'nın doğum gününe *Milât* adını verirler ve bu günü, çeşitli törenler eşliğinde büyük bir coşkuyla kutlarlar.

Aynı şekilde Müslümanlar da İslâm Peygamberi olan **Hız. Muhammed** (s.a.v.)'in doğum gününü büyük bir sevinç ve coşkuyla kutlarlar. Müslümanlar bu günde, gerek camilerde ve gerekse evlerde çeşitli törenler düzenleyerek kendilerine Allah'ın dinini tebliğ için gönderilen peygamberlerinin ruhunu şâd etme ve onu bir kez daha hayırla yâd etme amacıyla *Kur'ân-ı Kerim* ve *Mevlid* okurlar.

İslâm dünyasında *Mevlid* okuma geleneği, yalnızca **Hız. Muhammed** (s.a.v.)'in doğumu münasebetiyle gerçekleştirilmeyip ayrıca nikâh, nişan, sünnet düğünü, ölüm ve kandil kutlamaları sırasında da icra edilir.³⁵

VI. *Mevlid*'in Dinî Boyutu ve Konuyla İlgili Bazı Mülâhazalar

Mevlid okuma ve okutma, Müslümanlar arasında çeşitli zaman ve mekânlarda yapılan özel bir âdet olarak değerlendirilmeli ve bugün birçoklarının yaptığı gibi bu âdet, asla bir ibadet olarak telakki edilmemelidir.

Mevlid okuma ve okutma hususunda İslâm bilginleri, belli başlı iki gruba ayrılmışlardır. Bunlardan ilki *Mevlid* konusuna sıcak bakarken bir diğeri bu fiili hoş karşılamaz. Fakat her iki grubun da müşterek olan tarafları, *Mevlid* okuma ve okutma ameliyelerinin hasen olsun gayr-i hasen olsun bidat olduğu yönündedir.

Mevlid merâsimlerini ve tilâvetini bidat-i hasen olarak değerlendirenlere göre, bu ameliye güzel bir uygulama olup icrasında herhangi bir sakınca bulunmamaktadır. Fakat aynı fiilleri bidat-i gayr-i hasen olarak kabul eden ulemâya göre bu tören ve tilâvet ameliyesi, bir sapkınlık eseri olarak değerlendirilmiştir. Bu grup müntesipleri, düşüncelerini, Hız. Peygamber'in "*Her bidat dalâlettir ve her dalâlet cehennemdedir*" hadis-i şerifi üzerine bina ederler. *Mevlid* kutlamalarının en mühim karşıtlarından biri olarak karşımıza Mâlikî bilginlerinden **Tâcüddin el-Fâkihânî** (öl. 731/1330) çıkar. Mezkûr zât, bu

³⁵ Konu hakkında tarihî ve teferruatlı bilgi vermek çalışmamızın sınırlarını aşacağından bu kadarıyla iktifa olundu ve geniş malûmat dipnotlarda işaret edilen referanslara havale edildi.

düşüncesinde, Kur'ân ve sünnette daha önce söz konusu edilen kutlamaların dayanağının bulunmadığı gerçeğinden hareket eder. Bidatler hususunda tıpkı **İmam Rabbânî** gibi tavır takınan bu ve benzeri zâtlar hiçbir bidati kabule yanaşmazlar.

Mevlid kutlama ve tilâvetinde sakınca görmeyenlere gelince, bunlar, İslâm bilginlerinin çoğunluğunu oluştururlar. Bu sebeple de onlardan herhangi birine işaret etmeye lüzum görmüyoruz.³⁶

C. *Mevlid*'in Muhtevâsına Kısa Bir Bakış

Bu başlık altında, *Mevlid* muhtevâsından derlediğimiz bazı önemli konuları başlıklar altında örneklerle buraya aktarmak istiyoruz:

I. Kâinat Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Hürmetine Yaratılmıştır

Tasavvuf literatüründe, bir hadîs-i kudsî olarak kabul edilen ve “*Ey Resulüm, sen olmasaydın kâinatı yaratmazdım*” anlamına gelen meşhur söze binaen, kâinatın yaratılışının en mühim sebeplerinden biri olarak **H.z. Muhammed** (s.a.v.) gösterilmiştir. Bu söz, hadis kritikçileri tarafından sahih olarak kabul edilsin ya da edilmesin, tasavvuf düşüncesinde temel görüş bütün evrenin **H.z. Muhammed** (s.a.v.) hürmetine yaratıldığı doğrultusundadır. *Mevlid* metni içerisinde de bu düşünce az çok göze çarpar:

“Andan oldı her nihân ü âşikâr
‘Arş ü ferş ü yîr ü gökde ne ki var

Ger Muḥammed olmasa idi ‘ayân
Olmayısardı zemîn ü āsumân”³⁷

...

“Bil Muḥammedür bu varlığa sebep
Cehd idüb anun rızâsuñ kıl xaleb”³⁸

³⁶ *Mevlid* münâkaşaları hakkında geniş malûmat için bkz. Selami Bakırcı, *a.g.e.*, s. 43 vd.; Necla Pekolcay, *a.g.e.*, s. 29. vd.

³⁷ Süleyman Çelebi, *a.g.e.*, s. 65.

³⁸ *A.g.e.*, s. 69.

II. Peygamber'in Sünnetine Sıkı Sıkıya Bağlanmak Lâzımdır

İslâm Peygamberi **Hız. Muhammed** (s.a.v.), veda haccı esnasında takriben yüz bin kişilik bir topluluğa hitap ederken, “*Size öyle iki emanet bırakıyorum ki, onlara sıkı sıkıya sarıldıkça asla şaşırırmazsınız!*” demişti. Bu emanetler, yine kendilerinin ifadeleriyle “*Kur’an ve Sünnet*” idi.

Sünnet, İslâm literatüründe, Peygamber’e ait olan fiil, kavil ve takrirlerin bütünü olarak manasını bulur. O’na ait sözler, fiiller ve takrirler ise hiç şüphesiz İslâm iman ve itikadının temelini oluşturur. Bu sebeple de sünnetsiz bir İslâm düşünülemez. Hakikî bir mümin ve müslim, Peygamberinin sünnetine sonuna kadar bağlılık göstermelidir. Bu bağlılık, **Süleyman Çelebi**’nin kaleminden şu şekilde dökülür:

“Şer’ini tut ümmeti ol ümmeti
Tâ naşîb ola saña Hâk rahmeti

Her kim ana girçek ümmet olmadı
Lâ-cerem Hâk rahmetini bulmadı

Ol ne kim emr itdise sen anı tut
Kim anuñ buyruğı durur cāna ƙut³⁹

Süleyman Çelebi, sünnete bağlılık konusunda çok titizdir ve sünnet konusunda hassas olmayanlara karşı kızgınlığını şu ifadelerle dile getirir:

“Aduñ ümmet ümmet işi sende yok
İşlerüñ vardur muhālif aña çok

Ümmet oldur kim anuñ yolın vara
Hâk yoluna cümle varlığın vire

İmdi inşāfa gelem cümlemüz
Ümmet işinden nemüz vardur nemüz

Ümmet isen anuñ ahlâkıñı tut
Tâ ki ümmetlik bula sende sübüt⁴⁰

³⁹ A.g.e., s. 69-70.

Müellifimiz, sünnete bağlı olup ona göre hareket etmek dışında, sünnete muhalif davranmanın da bir Müslüman için nasıl bir pişmanlık vesilesi olacağını şu beytiyle güzelce ifade eder:

“Muştafâ işlemedügin işleme
İşleyüp sonra peşimanlar yime”⁴¹

III. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Güzel Vasıfları

Kendisine Peygamber'in ahlâkı sorulduğunda **Hz. Aişe**, “*Bilmez misiniz, O'nun ahlâkı Kur'ân idi!*” diye cevap vermişti. Aynı sözden mülhem olarak **Süleyman Çelebi** de şu beyti yazıyordu:

“Hulķı anuñ cümle Qur'ân hulķı'di
Aña ol ahlâķ ķamüsü hulķ idi”⁴²

O hâlde bir insan, nasıl vasıflara sahip olmalıdır ki, onun ahlâkı Kur'ân ahlâkı olabilsin? Bu sorunun cevabını müellif şöyle verir: Peygamber, ilim denizi idi. Sakin bir huy ve cömertlik kendisinin en önemli vasıflarındandı:

“Baħr-ı ʿilm ü ħilm ü kân-ı cūd idi
Her saʿâdet anda hem mevcūd idi”⁴³

Hz. Peygamber, ibâdet hayatı boyunca hiç durmamış ve gecesini gündüzüne katarak Allah'a olan kulluk borcunu yerine getirmek için en güzel bir şekilde gayret göstermişti:

“Gice gündüz ʿâdeti fâʿat idi
Anuñiçün seyyid-i sâdât idi”⁴⁴

İslâm Peygamberinin kalbi, boş iş ve muhabbetlerden öylesine uzaktı ki, onun kalbine Hak'tan başka hiçbir şey yol bulamazdı:

⁴⁰ A.g.e., s. 124.

⁴¹ A.g.e., s. 124.

⁴² A.g.e., s. 119.

⁴³ A.g.e., s. 120.

⁴⁴ A.g.e., s. 120.

“Ğayr-i Hakk kalbine bulmaz idi yol
Şöyle kim Hakk ışkile tolmışdı ol”⁴⁵

Hz. Muhammed (s.a.v.), çok alçak gönüllüydü ve kadri büyüktü. Güzel ve řirin söz söylerdi. Yüzü de sözleri gibi řirin ve güzeldi:

“Göñli alçağidi vü kadri Celil
Sözleri řirin cemali key Cemil”⁴⁶

Allah’ın elçisi, hiçbir söz ve davranışına riya lekesini bulaştırmaz ve her işini ihlâs boyasıyla boyardı:

“Hiç riyâsuz her işi ihlâş idi
Anuñ için Hakk katında hâş idi”⁴⁷

Peygamberimizin en güzel vasıflarından biri de yapmış olduğu “*Allah’ım beni nefsimde bir an bile uydurma!*” duasına muvafık olarak hayatını tanzim etmiş olması ve yaşının hiçbir döneminde heva ve heveslerinin peşine düşmüş olmamasıdır:

“Bir nefes nefes arzusına uymadı
Ğaflet uykusına talib olmadı”⁴⁸

Kur’ân ahlâkına sahip olmanın en önemli şartlarından biri de şüphesiz her hükmü adalete mutabık ve muvafık olarak vermektir. Allah’ın sevgilisi, hiçbir hükmünde adalet dairesi dışına çıkmamıştır:

“Hükm içinde hayfa meyli yogidi
Lütfi gibi ‘adli hâdsüz çoğidi”⁴⁹

Peygamber efendimiz, halka bir söz söylerken yumuşak bir üslûp kullanır, kimseyi yermez, insanların onurunu rencide edecek her türlü ifadeden

⁴⁵ A.g.e., s. 120.

⁴⁶ A.g.e., s. 121.

⁴⁷ A.g.e., s. 121.

⁴⁸ A.g.e., s. 121.

⁴⁹ A.g.e., s. 121.

sakinir ve kendisine rızık olarak verilen nimetler arasında ayırım yapmaksızın her birinden yirdi:

“Hilm ile her sözi halka dir idi
Yirmezidi her ta‘āmı yir idi”⁵⁰

İslâm Peygamberinin en mühim vasıflarından biri de hayatı boyunca hiç yalan söylememesi ve yalandan, yılandan kaçır gibi kaçınmasıydı. Zira o, ancak bu vasfiyle mümin müşrik demeden herkesin nazarında “*el-Emîn*” olabilmisti. Tabii ki o, bir uyarıcı olması hasebiyle sadece kendi nefsinin yalandan arındırmakla kalmamış, ashabına ve bütün müminlere de aynı şeyi salık vermişti:

“Ömri içre hiç yalan söylemedi
Söylemege daħi kaşd eylemedi”⁵¹

Allah Resûlü (s.a.v.), dünyaya hiçbir zaman gereğinden fazla kıymet vermedi ve bütün yaşamı boyunca âhiret saadetini temin için çalışmanın gereğini ifade etmek için uğraştı:

“Dünyâyı terkeyleyüp mel‘ûn didi
Her ki sevse dünyâyı mağbûn didi”⁵²

IV. *Mevlid*'den Ahlâkî Öğütler

Vesiletü'n-Necât, yalnızca bir *Mevlid* kitabı değil, aynı zamanda bir ahlak kitabıdır. Onun muhtevası, peygamberimizin güzel yaşamı olduğuna göre içerisinde ahlakî öğütler barındırması çok normaldir. İşte bu ahlâkî meziyetlerden bazılarının *Mevlid* lisanı ile söylenişi:

Ahlâklı bir insan, gönlünde zerre kadar kibir ve haset barındırmaz. Zira kibir ve haset, sahiplerine hiçbir fayda vermedikleri gibi tam tersine onlara fazlasıyla zarar verirler. Riya da böyledir ve kalbinde bu gibi kötü hisler barındıranlar, Allah'a yaramazlar:

“Gönlüne yol bulmasun kibr ü hased
Kim hased birle helâk olur cesed

⁵⁰ A.g.e., s. 122.

⁵¹ A.g.e., s. 123.

⁵² A.y.

...
Ehl-i kibr ü daḥī hem ehl-i riyā
İkisi daḥī yaramaz Tañrı'ya"⁵³

Ahlâklı bir insan, dedikodudan, yalan ve hileden uzak olup Allah'a yakın olan insandır:

“Ġıybet ü zerk ü riyādan key sakın
Tâ olasın Ḥazret-i Ḥaḫḫ'a yakın"⁵⁴

Ahlâkî değerlere sahip olan bir kişi, ne olursa olsun başka insanların ayıplarını araştırmaz ve o ayıpları ifşa etmek için uğraşmaz. Zira bir insan için başka bir şahsın ayıbının hiçbir zararı olmadığı gibi o ayıpları araştırmanın da hiçbir yararı yoktur:

“Kılmağıl hiç kimse 'aybına nazar
Saña ayruk kişi 'aybindan ne zar"⁵⁵

Ahlâklı bir şahıs, başkaları hakkında ayıp ve kötü sözler söylemez. Çünkü o, kendisinin de bir insan olduğunu ve nefsinde ayıplar barındırdığını bilir:

“Kimse ḫaḫḫında dime hiç 'ayb söz
Çün degülsin sen daḥī hiç 'aybsuz"⁵⁶

Ahlâklı insanlar yalnızca başkalarının ayıbına göz yummakla kalmaz, kendi ayıplarını bilip onları düzeltmek için uğraşırlar. Böyle insanlar hakikî cennet ehli olmaya lâyıktırlar:

“Aybın ayrugun ko sen 'aybunı gör
Cennet olmak dilerisen saña gor"⁵⁷

⁵³ A.g.e., s. 125.

⁵⁴ A.g.e., s. 126.

⁵⁵ A.y.

⁵⁶ A.y.

⁵⁷ A.y.

KAYNAKLAR

- AKKUŞ, Metin, *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası; Edebi Türler ve Tarzlar*, Fenomen Yay., İstanbul, 2006.
- AKSOY, Hasan, “Mevlid (Türk Edebiyatı)”, *TDV, İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, 2004, c. XXIX, s. 482–484.
- ALANGU, Tahir, *Mevlid*, Yedi Tepe Yay., İstanbul, 1958.
- ALBERT, Gerard, *Islamic Literature in Spanish and Aljamiado: Yça of Segovia (fl. 1450) His Antecedents and Successors*, E.J. Brill, Leiden, 1994.
- ALYILMAZ, Semra, “Mevlid ve Türk Edebiyatında Mevlid Türü”, *Atatürk Üniv. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 1999, sy. 13, s. 195–202.
- ATEŞ, Ahmed, *Vesiletü'n-Necât Mevlid*, TDK Yay., Ankara, 1954.
- _____, “Mesnevî”, *İslâm Ansiklopedisi*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1979, c. VIII, s. 127–133.
- ATTİLÂ, Osman, “Yaşayan Mevlid-i Şerif”, *Türk Dili*, Ankara, 1964, c. XIII, sy. 151, s. 455–456.
- BAKIRCI, Selami, *Mevlid Doğuşu ve Gelişmesi*, Akademik Araştırmalar Yay., İstanbul, 2003.
- BANARLI, Nihad Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 2001.
- _____, *Büyük Nazîreler Mevlid ve Mevlid'de Millî Çizgiler*, İstanbul, 1962.
- BAYKAL, Kâzım, *Süleyman Çelebi ve Mevlid*, Bursa Eski Eserler ve Sevenler Kurumu, Bursa, 1999.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil, *Türk Edebiyatı'nda Mesnevi / (XV. yy.'a kadar)*, Kitabevi Yay., İstanbul, 1999.
- ÇETİN, Nihad M., *Eski Arap Şiiri*, İ.Ü.E.F. Yay., İstanbul, 1973.
- DİLÇİN, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yay., Ankara, 1999.

- GÜZEL, Abdurrahman, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, Akçağ Yay., Ankara, 2000.
- HUNWICK, John O., *Arabic Literature of Africa II*, E.J. Brill, Leiden, 2003.
- İPEKTEN, Halûk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yay., İstanbul, 2002.
- KAHRAMAN, Ahmet, *Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif*, Toker Yay., Ankara, 1972.
- KAPTEIN, N.J.G., *Muhammad's Birthday Festival: Early History in the Central Muslim Lands and Development in the Muslim West until the 10th/16th Century*, E.J. Brill, Leiden, 1993.
- KARAHAN, Abdülkadir, "Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i", *Türk Dili*, Ankara, 1954, c. III, sy. 34, s. 613-616.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yay., Ankara, 2003.
- MAZIOĞLU, Hasibe, "Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler", *Türkoloji Dergisi*, Ankara, 1974.
- MUALLİM NÂCİ, *Istılâhât-ı Edebiyye*, haz. M. A. Yekta Saraç, Risale Yay., İstanbul, 1996.
- OKÇU, Naci, *Türk-İslâm Edebiyatı Ders Notları*, Erzurum, 1987.
- OKIÇ, M. Tayyib, "Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin İncelemeleri", *Atatürk Üniv. İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, Erzurum, 1976, sy. I, s. 17-24.
- OSMANZÂDE HÜSEYİN VASSAF, *Mevlid Şerhi Gülizâr-ı Aşk*, haz. Mustafa Tatçı v. dğr., Dergâh Yay., İstanbul, 2006.
- PALA, İskender, *Divan Edebiyatı*, Kapı Yay., İstanbul, 2005.
- PEKOLCAY, Necla, *Mevlid*, Dergâh Yay., İstanbul, 1992.
- _____, *İslâmî Türk Edebiyatı Tetkik ve Metotlarının Genel Esasları ve Mazmun Anahtarları*, İFAV, İstanbul, 1999.
- _____, "Süleyman Çelebi'nin Mevlid'inin Nüshaları", *Türk Dili*, Ankara, 1954, c. III, sy. 30, s. 319-322.
- TAVUKÇU, Orhan Kemal, "Süleyman Çelebi'ye Modern Bir Nazire: Bizim Mevlid", *III. Türkoloji Günleri*, 6-7 Kasım 2006, Erzurum, 2006 (Yayımlanmamış Tebliğ Metni).

TİMURTAŞ, Faruk Kadri, *Mevlid*, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul, 1970-1980.

TRIMINGHAM, John Spencer, *The Sufi Orders in Islam*, Oxford University Press, 1971-1998.

ÜNVER, İsmail, "Mesnevi (Türk Edebiyatı)", *TDV. İslam Ansiklopedisi*, Ankara, 2004, c. XXIX, s. 322-324.

VELED ÇELEBİ, "Süleyman Çelebi Mevlidi ve Mehazları", *Hayat Mecmuası*, sy. 45 (6 Teşrînievvel 1927), s. 14-16.